

De Roggelelie [*Lilium bulbiferum* L. subsp. *croceum* (Chaix) Baker] nog steeds in Drenthe en Noordwest-Duitsland

Fred Bos (Bocholtsestraat 49, 7102 BT Winterswijk)

***Lilium bulbiferum* L. subsp. *croceum* (Chaix) Baker still occurring in Drenthe and northwestern Germany**

Lilium bulbiferum subsp. *croceum* has been refound both in Northern Germany and in the Netherlands. The German find is described in more detail, because it concerns a hitherto unknown habitat, viz. a former sand dune area in the valley of the river Ems. In the Netherlands the plant was found again in an old locality, which in the past belonged to the so-called eternal rye-fields on dry, sandy soils.

In de Atlas van de Nederlandse Flora¹ wordt voor *Lilium bulbiferum* vermeld, dat deze soort in Drenthe is uitgestorven. In de vorige eeuw groeide de Roggelelie als 'lastig onkruid' in de zogenaamde eeuwige roggevelden op hoge, droge essen, voor een zomergeofyt een uitstekende standplaats. Enkele jaren geleden werd hierover in het tijdschrift *Natura* gepubliceerd.² De aanleiding om opnieuw over de Roggelelie te schrijven is dat zij onlangs in het wild is teruggevonden. Ook zijn in Noordwest-Duitsland standplaatsgegevens verzameld.

Op 14 juni 1986 werd door de schrijver samen met D. Tipker een vindplaats in het Duitse Eemsdal bezocht. Deze groeiplaats wijkt duidelijk af van de Drentse roggeakkers: het betreft een voormalig rivierduingebied. De planten groeiden in een ruderaal overhoekje, waar twee opnamen zijn gemaakt (tabel 1). Op 18 juni 1988 werd hetzelfde terrein nogmaals bezocht, waarbij nu ook de Drenthekenners J.J. Barkman en H.T. Waterbolk deel uitmaakten van het gezelschap. Tipker liet ons in de naaste omgeving nog twee andere groeiplaatsen zien. Van één daarvan, in een berm, werd een soortenlijst gemaakt (tabel 2).

Op korte afstand van de groeiplaats werd in het restant van een gestabiliseerd rivierduin een vers bodemprofiel bekeken. Op grond van de bodemrijping werd dit profiel door Waterbolk op een ouderdom van ongeveer twee eeuwen geschat. Later bleek uit een kaart uit het begin van de 19de eeuw³ dat toentertijd ter plekke geen bouwland aanwezig was. Waarschijnlijk was het gebied in gebruik als gemeenschappelijke, schrale, onbemeste weidegrond. Van dergelijke uit de middeleeuwen daterende weiden vormen het Borkener Paradijs en de Haselünner Kuhweide⁴ de laatste nog bestaande restanten langs de Eems en haar zijrivier de Hase.

De vindplaatsen die Koch⁵ voor *Lilium bulbiferum* vermeldt, zijn alle gelegen in het (oer)stroomdal van Eems en Hase. Met betrekking tot de standplaats vermeldt hij slechts: "auf Äckern als Unkraut eingebürgert."

Tabel 1. Twee opnamen met *Lilium bulbiferum*, gemaakt op 14.VI.1986 op de vindplaats langs de Eems. Proefvlakken ca. 10 m van elkaar verwijderd, beide 2 x 2 m²; bodem in beide gevallen voor 40% met dood materiaal bedekt.

Opname	1	2	Opname	1	2
Bedekking kruidlaag (%)	50	40	Bedekking kruidlaag (%)	50	40
Bedekking moslaag (%)	25	30	Bedekking moslaag (%)	25	30
<i>Lilium bulbiferum</i>	+r	+r	<i>Rubus spec.</i>	+p	
<i>Tanacetum vulgare</i>	2b	2b	<i>Carex hirta</i>		+
<i>Holcus lanatus</i>	3	+	<i>Festuca rubra</i>		+
<i>Poa trivialis</i>	2a	+	<i>Daucus carota</i>		+
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	1	2a	<i>Hieracium pilosella</i>		+
<i>Plantago lanceolata</i>	1	1	<i>Aira praecox</i>		+
<i>Rumex acetosella</i>	1	1	<i>Thymus spec.</i>		()
<i>Achillea millefolium</i>	1	1p	<i>Rhytidadelphus squarrosus</i>	2	3
<i>Equisetum arvense</i>	+	1	<i>Ceratodon purpureus</i>	1	
<i>Cerastium arvense</i>	+	1	<i>Polytrichum juniperinum</i>		1
<i>Pimpinella saxifraga</i>	+	+	<i>Cladonia spec.</i>		+
<i>Poa annua</i>	+				
<i>Galium mollugo</i>	+				

Tabel 2. Soortenlijst van wegberm met *Lilium bulbiferum* nabij de Eems.

<i>Achillea millefolium</i>	<i>Lotus corniculatus</i>
<i>Achillea ptarmica</i>	<i>Phleum pratense</i>
<i>Anthoxanthum odoratum</i>	<i>Pimpinella saxifraga</i>
<i>Arabidopsis thaliana</i>	<i>Plantago lanceolata</i>
<i>Bromus hordeaceus</i> subsp. <i>hordeaceus</i>	<i>Poa annua</i>
<i>Cerastium fontanum</i>	<i>Rhinanthus minor</i>
<i>Cirsium arvense</i>	<i>Rumex acetosa</i>
<i>Daucus carota</i>	<i>Tanacetum vulgare</i>
<i>Equisetum arvense</i>	<i>Taraxacum spec.</i>
<i>Festuca rubra</i>	<i>Trifolium dubium</i>
<i>Holcus lanatus</i>	<i>Trifolium pratense</i>
<i>Linaria vulgaris</i>	<i>Vicia sativa</i> subsp. <i>nigra</i>
<i>Lolium perenne</i>	<i>Viola arvensis</i>

Enige opvallende soorten in de naaste omgeving: *Carex arenaria*, *Galium verum*, *Ononis spec.* en *Sedum reflexum*.

Op 9 juli 1988 werd ons door de vinder E. Mennega een groeiplaats getoond op een es ergens op de Hondsrug. De vindplaats ligt aan de rand van een bosje op een oude es net buiten het bereik van de moderne ploeg. De schaduw op deze plek heeft geen nadelige invloed op de Roggelelies, integendeel, de vier exemplaren zijn duidelijk groter dan de planten van zonnige plaatsen. Volgens Waterbolk is het onderhavige gebied al sinds het Neolithicum permanent bewoond. Wat de standplaats betreft, kan nog worden gewezen op een overeenkomst met de vrij recente vindplaats bij Spankeren: hier stonden forse, vanuit een rijdende trein zichtbare planten in een ruigte van *Urtica dioica* net buiten de rand van een akker.⁶

Nakomelingen van 'wilde' *Lilium bulbiferum* moeten overigens voornamelijk in tuinen worden gezocht, evenals dit het geval is bij *Narcissus pseudonarcissus*.⁷ In het gebied van de Hondsrug zijn Roggelelies in tuinen aangetroffen van Noordlaren tot Gasselte. Op Noordlaren na liggen alle plekken in het voormalige Drentse dingspil Oostermoer. In de gemeente Gieten alleen al zijn zo'n 30 tuinvondsten bekend. In één van de tuinen was de plant volgens de bewoonster spontaan opgeslagen. Door nauwkeurige oriëntatie konden we vaststellen dat deze tuin gelegen is op de plaats van een voormalige es, waar de Roggelelie voor de oorlog als akkerplant voorkwam. Omdat de soort dringend bescherming behoeft, wordt afgezien van nadere topografische bijzonderheden. Over een aantal jaren zullen op beperkte schaal bollen ter beschikking komen voor serieuze liefhebbers. Een aantal bollen uit de tuin van H. Hendriks is afgestaan aan de Cruydt-Hoeck te Groningen⁸ en de Helianth te Odoorn, die met dit authentieke materiaal verder werken.

Bij het doorkijken van het *Lilium*-materiaal in het Rijksherbarium werd de herkomst van het materiaal uit Gasselternijveen⁹ duidelijk. Deze plaats in de gemeente Gasselte vormt als veenkolonie een erg onwaarschijnlijke vindplaats. Het desbetreffende materiaal was op 27 mei 1898 (steriel) en op 26 juni 1898 (bloeiend) door de plaatselijke burgemeester toegestuurd aan H.J. Kok Ankersmit. Nu is Gasselte de enige gemeente op de Hondsrug waarvan het gemeentehuis niet in het zand-, maar in het veengebied van de gemeente staat, namelijk in Gasselternijveen. Waarschijnlijk heeft Kok Ankersmit de plaats van verzending aangezien voor de naam van de gemeente waaruit de planten afkomstig waren. Inmiddels is uit het recente onderzoek gebleken dat de Roggelelie vroeger op de Gasselter es voorkwam. Het lijkt daarom vrijwel zeker dat het herbariummateriaal niet uit het veengebied, maar van het zand afkomstig is.

Tenslotte nog een opmerking over de meeldraden van de Roggelelies uit onze streken. De vermelding in de Flora's van Boom¹⁰ en Van der Meijden c.s.¹¹ dat deze behaard zouden zijn, is niet juist. Alle hierop gecontroleerde bloeiende exemplaren in de collecties van het Rijksherbarium en van de Nationale Plantentuin te Meise (België) hebben kale meeldraden.

1. Th. A. Hattink, 1980. *Lilium bulbiferum* L., in J. Mennema, A.J. Quené-Boterenbrood & C.L. Plate (red.), Atlas van de Nederlandse Flora 1: 143. Amsterdam.
2. F. Bos, 1986. De roggelelie (= oranjelelie, *Lilium bulbiferum croceum*) op de essen van Gieten en Bonnen. *Natura* 83: 60–65.
3. Le Coq, ca. 1809. Topografische Karte von Westfalen (1 : 100.000), Herausg. Hist. Kommission für Westfalen, Münster/Wf. [Copie aanwezig in het Biologisch-Archeologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Groningen.]
4. R. Tüxen, 1974. Die Haselünner Kuhweide. Die Pflanzengesellschaften einer mittelalterlichen Gemeindeweide. *Mitt. Flor.-soz. Arbeitsgem. N.F.* 17: 69–102.
5. K. Koch, 1958. Flora des Regierungsbezirks Osnabrück und der benachbarten Gebiete, 2. Aufl. Osnabrück.
6. E.J. Weeda, 1973. Een recente vondst van *Lilium bulbiferum* L. subsp. *croceum* (Chaix) Arcang. *Gorteria* 6: 140.
7. W. Beijerinck, 1957. De vroegbloeiende tijlozen (*Narcissus pseudonarcissus* L.) in ZW-Drente en ZO-Friesland. *De Levende Natuur* 60: 283–288.
8. R. Leopold, 1981. Leven met wilde planten. *De Levende Natuur* 83: 61–72.
9. L. Vuyck, 1916. *Prodromus Florae Batavae*, ed. 2, I (4). Groningen. — Op p. 1823 is sprake van "Gasselter Nijeveen op rogge essen 1898."
10. B.K. Boom, 1975. Flora der gekweekte, kruidachtige gewassen, ed. 3. Wageningen.
11. R. van der Meijden, E.J. Weeda, F.A.C.B. Adema & G.J. de Joncheere, 1983. *Heukels' Flora van Nederland*, ed. 20. Groningen.